

Hemşirelik Son Sınıf Öğrencilerinin Hemşirelik Süreci Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi[¥]

Çiğdem KESKİ*

Ayişe KARADAĞ**

* Hemşire, Bil. Uzm., Hacettepe
Üniversitesi Yetişkin Hastanesi
Ameliyathanesi, Ankara

** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Hemşirelik Bölümü, Ankara
e-mail: ayisekaradag@yahoo.com.tr

Özet

Amaç: Bu araştırmanın amacı, hemşirelik son sınıf öğrencilerinin hemşirelik süreci hakkındaki bilgi düzeylerini belirlemektir.

Yöntem: Bu, tanımlayıcı kesitsel bir çalışmadır. Araştırmanın evrenini, 2008–2009 eğitim-öğretim yılında, Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinde bulunan en eski hemşirelik okullarının son sınıfındaki tüm öğrenciler oluşturmuştur. Araştırma kapsamına alınan öğrenci sayısı 380'dir. Veriler, araştırmacı tarafından literatüre dayalı olarak hazırlanan ve 39 sorudan oluşan, "Hemşirelik Süreci Bilgi Düzeyi Belirleme Formu" aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde; sayı, yüzdelik hesapları, normal dağılım testi, Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney U testleri kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin %44.5'inin genel lise mezunu, %21.1'inin hemşire olarak çalıştığı, %96.3'ünün klinik uygulamalarda hemşirelik sürecini kullandığı, %88.4'ünün hemşirelik sürecini mesleki gelişim açısından yararlı bulduğu ve %60'ının sürecin çeşitli basamaklarında sorun yaşadığı belirlenmiştir. Öğrencilerin hemşirelik sürecine ilişkin sorulara verdikleri doğru cevap sayısı ortalaması 18 ± 3.76 'dir. Öğrencilerin mezun olduğu lise türü, hemşire olarak çalışma durumu, klinik uygulamada hemşirelik sürecini kullanma ve hemşirelik sürecini kullanırken sorun yaşama durumları ile doğru cevap ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin doğru cevap sayısı ortalamaları, sağlık yüksekokulu öğrencilerinin ortalamalarından yüksek olup gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0.05$).

Sonuç: Sonuç olarak öğrencilerin hemşirelik sürecinin tüm aşamalarına ilişkin bilgi eksiklikleri olduğu saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Hemşirelik bakım planı, hemşirelik süreci, hemşirelik öğrencisi.

[¥] Uluslararası Katılımlı 12. Ulusal Hemşirelik Kongresi'nde poster bildiri olarak sunulmuştur, 20–24 Ekim 2009, Sivas.

Investigation of Knowledge Levels of Final Year Nursing Students Regarding Nursing Process

Purpose: *The aim of this study was to determine the knowledge levels of final year nursing students regarding nursing process.*

Method: *This was a descriptive cross-sectional study. The population of the study included all students at the last year of the oldest nursing schools in 7 geographical regions of Turkey in the academic year of 2008–2009. The number of students included in the study was 380. Data were collected by ‘Nursing Process Knowledge Level Determination Form’ which was prepared by researchers based upon the literature and included 39 questions. In the evaluation of the data, number and percentage, normal distribution test, Kruskal-Wallis and Mann-Whitney U tests were used.*

Results: *It was established that the students included in the study, 44.5% graduated from high schools, 21.1% of them have been worked as a nurse, 96.3% of them have been used nursing process in their practice, 88.4% of them considered that nursing process is useful for professional development and 60% of them have been experienced problems in different stages of the process. Mean number of correct answers to the questions regarding nursing process was 18 (SD=3.76). No statistically significant relation was found between mean scores of correct answers and the type of high school graduated from, working as a nurse, and using nursing process in clinical practice, and the status of experiencing problems while using nursing process. Mean correct answer scores of students from School of Nursing were higher than students from School of Health, with a statistically significant difference ($p<0.05$).*

Conclusion: *As a result, it has been determined that students have lack of knowledge at all stages of nursing process.*

Keywords: *Nursing care plan, nursing process, and nursing student.*

Giriş

Modern hemşirelik, üstlendiği çağdaş rolleri ile bireyin tüm bakım ortamlarında, en iyi hemşirelik bakımını almasını sağlayacak şekilde, hemşirelik bakımını organize etme ve sağlamada siste-

matik yaklaşımı benimsemektedir. Bu yaklaşım, hemşirelik sürecidir (Sabuncu 2008). Hemşirelik süreci, sağlıklı/hasta bireyin sağlık bakım gereksinimlerinin tanımlanması ve bireye özgü bakımı verilmesinde kullanılan sistematik bir yöntemdir. Hemşirelik süreci, hemşirelik uygulamalarının temelini oluşturur (Biol 2004). Dünya Sağlık Örgütü’ne göre hemşirelik süreci; bilimsel problem çözme yönteminin hemşirelik bakımında kullanılmasıdır (WHO 1994).

Gordon’un (1994) belirttiği gibi “hemşirelik süreci” terimi ilk kez Hall tarafından 1950’lerde kullanılmaya başlanmış ve yaygınlaşmıştır. Hemşirelik süreci, birbirinden farklı ama birbirini tamamlayan dört veya beş aşamadan oluşur. Bu aşamalar; veri toplama, hemşirelik tanısını belirleme, planlanma, uygulama ve değerlendirmedir (Potter 1997, Biol 2004, Sabuncu 2008). Her aşamanın başarısı kendinden önce gelen aşamanın doğru yapılıp yapılmadığı ile yakından ilişkilidir (Biol 2004). Hemşirelik uygulamalarına bilimsel bir kimlik kazandıran hemşirelik sürecinin pek çok yararı bulunmaktadır. Bu yararlardan en önemlisi, birey merkezli hemşirelik bakımının verilmesidir (Sorrentino 2004). Ayrıca, hemşirenin bir plan doğrultusunda bakım vermesini böylece zamanını daha etkili kullanmasını sağlar, ekip üyeleri arasında iletişimi geliştirir, hemşirelik eğitimi ve araştırmaları için yazılı kaynakları ve kanıtları oluşturarak hemşirelik hizmetlerini görürür kılar (Potter 1997, Boroski 2003, Roark 2003, Biol 2004, Şendir ve diğ. 2009). Sistemli hemşirelik bakımını verebilmek için hemşirelik sürecinin kullanılması önerilmektedir (Asworth ve Castedine 1981, Stanton ve diğ. 1990, Potter 1997, Sorrentino 2004, Sabuncu 2008). Ülkemizde hemşirelik hizmetlerinin yeniden düzenlenmesini gerektiren 6283 sayılı “Hemşirelik Kanunu”nda değişiklik yapılmasına dair 5634 Sayı ve 25.4.2007 tarihli Kanun’un 4. maddesinde hemşirelerin görev ve yetkileri, hemşirelik süreci temel alınarak tanımlanmıştır. Bu maddeye göre, “Hemşireler; tabip tarafından acil haller dışında yazılı

olarak verilen tedavileri uygulamak, her ortamda bireyin, ailenin ve toplumun hemşirelik girişimleri ile karşılanabilecek sağlıkla ilgili ihtiyaçlarını belirlemek ve hemşirelik tanılama süreci kapsamında belirlenen ihtiyaçlar çerçevesinde hemşirelik bakımını planlamak, uygulamak, denetlemek ve değerlendirmekle görevli ve yetkili sağlık personelidir” (Resmi Gazete 2007).

Yukarıda sıralanan faydalarına ve yasal düzenlemeye rağmen, hemşirelerin çeşitli nedenlerden dolayı uygulamada hemşirelik sürecini yeterince kullanmadığı bilinen bir gerçektir. Hemşirelik sürecinin kullanılması için hemşirelerin sahip olması gereken bilgi ve beceriler hemşirelik eğitiminde kazanılır (Şendir ve diğ. 2009). Öğrencilerin edindikleri bilgi ve becerileri meslek yaşamlarında kullanmaları beklenir. Hemşirelik süreci, hemşire eğitimcilerin öğrencilerine hastanın problemlerini tanımlamalarını ve onların çözümleri için plan yapmayı öğretmelerini sağlayan en temel araçtır (Fonteyn ve Cooper 1994). Ülkemizde lisans eğitimi veren birçok hemşirelik okulunun amaçları arasında; sağlıklı ya da hasta bireyin hemşirelik bakım gereksinimlerini saptayabilecek, bu gereksinimleri mesleki standartlar doğrultusunda karşılayabilmek için gerekli olan hemşirelik bakımını planlayabilecek, uygulayabilecek ve değerlendirecek nitelikte profesyonel hemşireler yetiştirmek yer almaktadır (Başkent Üniversitesi 2009, Ege Üniversitesi 2009, Hacettepe Üniversitesi 2009). Uygulama alanında hemşirelik süreci ile çalışan hemşirelerin sayısının artırabilmenin yollarından biri de temel hemşirelik programlarında hemşirelik sürecinin felsefesini kavrayan ve nasıl uygulayacağını bilen hemşireler yetiştirmektir. Ancak yapılan çalışmalarda öğrencilerin hemşirelik sürecine ilişkin bilgi ve uygulamalarında sorun yaşadıkları belirlenmiştir (Şendir ve diğ. 2009). Amerika Birleşik Devletleri’nde hemşirelikte önlisans ve lisans programına devam eden öğrenciler üzerinde yapılan bir çalışmada, öğrencilerin hemşirelik sürecini istenilen düzeyde bilmedikleri saptanmıştır (Lea ve diğ. 2001).

Ülkemizde hemşirelik sürecine ilişkin sınırlı sayıda çalışmaya ulaşılmıştır. Hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik tanımlarını belirleyebilme düzeyleri hakkında yapılan bir çalışmada; öğrencilerin, doğru hemşirelik tanısını koymada sorunları olduğu saptanmıştır (Güner ve Terakye 2000). Gök-Özer ve Kuzu (2006) tarafından yapılan başka bir çalışmada; öğrencilerin hemşirelik tanımlarını belirleyebilme, tanımlayıcı özellikler, ilişkili faktörler, sonuç kriterleri, planlama/uygulama ve değerlendirme oranlarının orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Karadakovan ve Yeşilbalkan’ın (2004) öğrencilerin nörolojik hastalar üzerinde saptadıkları hemşirelik tanımlarını inceledikleri bir çalışmada, öğrencilerin belirledikleri hemşirelik tanımlarına yönelik girişimlerin seçiminde yetersiz oldukları belirlenmiştir. Çam ve arkadaşlarının (2004) psikiyatri dersinin uygulamasına çıkan öğrenciler (n=130) tarafından hazırlanan 146 hemşirelik süreci raporunu inceledikleri çalışmada ise öğrencilerin, psikiyatri hastalarında en fazla hareket etme tepkisel örüntü (%25,4) grubuna ait hemşirelik tanımlarını koydukları belirlenmiştir. Yazarlar bu bulguyu, öğrencilerin veri toplama aşamasında, hastalarıyla kurdukları kişilerarası ilişkinin hastaları daha iyi tanımlarına yetmediği, dolayısıyla tepkisel örüntülere göre daha net gözlemlenebilen fiziksel örüntüleri değerlendirmeye eğilimli oldukları şeklinde yorumlamışlardır.

Ülkemizde hemşirelik sürecine ilişkin çalışmaların az sayıda olması nedeni çalışmamızın sonuçlarının; hemşirelik lisans programına devam eden öğrencilerin hemşirelik sürecine ilişkin bilgi düzeylerini gösteren istatistiksel verileri ortaya koyacağı ve eğitim programlarının düzenlenmesinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Amaç

Bu araştırma, ülkemizin yedi farklı bölgesinde, lisans eğitimi alan son sınıf hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik süreci hakkındaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın Soruları

1. Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerindeki okullarda, lisans eğitimine devam eden hemşirelik son sınıf öğrencileri, programlarında hemşirelik sürecine ilişkin eğitim almakta mıdır?
2. Son sınıf hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik sürecinin basamaklarına ilişkin bilgi düzeyleri nedir?
3. Son sınıf hemşirelik öğrencileri hemşirelik sürecinin hangi basamaklarında sorun yaşamaktadır?
4. Son sınıf hemşirelik öğrencilerinin; bazı tanıtıcı özellikleri ile (mezun oldukları lise türü, eğitim almakta olduğu okul türü, hemşire olarak çalışma durumu, mesleki derslerden başarılı olma durumu, hemşirelik sürecini kullanırken sorun yaşama durumu, klinik uygulamalarda hemşirelik sürecini kullanma durumu vb.) hemşirelik sürecine ilişkin bilgi düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Türü

Araştırma, tanımlayıcı - kesitsel olarak yapılmıştır.

Evren

Araştırmanın evrenini, Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinde bulunan ve hemşirelikte lisans eğitimi veren en eski yedi hemşirelik okulunun son sınıflarındaki tüm öğrenciler oluşturmuştur. En eski hemşirelik okullarının alınmasının nedeni; öğretim elemanı sayısı, bina, araç-gereç ve uygulama alanları açısından daha donanımlı olmalarıdır (Ülker ve diğ. 2001). Araştırma kapsamına alınan bu okulların 2008–2009 eğitim-öğretim yılındaki son sınıf öğrenci sayısı 544'tür. Araştırmada, örneklem seçimine gidilmemiş ve evrenin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir. Verilerin toplandığı günlerde 158 öğrenci eğitim kurumlarında bulunmadıkları için veri toplama formlarını dolduramamışlardır. Böylece evrenin %71'ine ulaşılmıştır.

Ancak bu öğrencilerden 6'sı formu eksik doldurduğu için değerlendirme kapsamına alınmamış, değerlendirmeler 380 öğrenci üzerinden yapılmıştır. Araştırmaya katılmayı reddeden öğrenci yoktur.

Verilerin Toplanması

Veriler, araştırmacı tarafından literatüre dayalı olarak hazırlanan "Hemşirelik Süreci Bilgi Düzeyi Belirleme Formu" aracılığı ile toplanmıştır. Hemşirelik Süreci Bilgi Düzeyi Belirleme Formu iki bölümden oluşmuştur. Formda, birinci bölümde 9, ikinci bölümde 30 soru olmak üzere toplam 39 soru vardır. Birinci bölümde; öğrencilerin tanıtıcı özellikleri (mezun oldukları lise türü, eğitim almakta oldukları okul, hemşire olarak çalışma durumu, meslek derslerindeki başarı durumu, hemşirelik sürecine ilişkin eğitim alma durumu, klinik uygulamada hemşirelik sürecini kullanma durumu, hemşirelik sürecini kullanırken sorun yaşama durumu ve hangi aşamalarda sorun yaşadığı ve süreci kullanırken yararlandığı kaynaklar), hemşirelik süreci ve hemşirelik sürecinin uygulanmasına ilişkin düşünce ve önerilerine yönelik sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde ise; ilk 10 soru öğrencilerin hemşirelik sürecine ilişkin teorik bilgi düzeyini belirlemeye yönelik olup çoktan seçmelidir. Diğer yirmi soruda ise; beş vaka örneği verilmiş ve her vaka ile ilgili dört soru sorulmuştur. Soru formu hazırlandıktan sonra ikisi hemşirelik disiplininin, biri eğitim bilimleri ölçme ve değerlendirme alanından olmak üzere üç uzman görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşü doğrultusunda formda gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Araştırmanın ön uygulaması örneklem kapsamına alınmayan bir hemşirelik yüksekokulu son sınıfında öğrenim görmekte olan 41 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Ön uygulamada, Hemşirelik Süreci Bilgi Düzeyi Belirleme Formu'nun anlaşılabilirliği saptanmıştır. Ön uygulamada ayrıca formu doldurma süresinin ortalama 25 dakika olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın verileri 2008–2009 Eğitim Öğretim Yılı Bahar Yarıyılında, Nisan–Mayıs aylarında

Tablo 1: Öğrencilerin Tanıtıcı Bilgileri

Tanıtıcı Bilgiler	Sayı	%
Lise türü (n=380)		
Genel lise	169	44.5
Anadolu lisesi	88	23.1
Süper lise	117	30.8
Sağlık meslek lisesi	6	1.6
Devam ettiği okul türü (n=380)		
Hemşirelik yüksekokulu	252	66.3
Sağlık yüksekokulu	128	33.7
Hemşire olarak çalışma durumu (n=380)		
Çalışan	80	21.1
Çalışmayan	300	78.9
Mesleki derslere ilişkin başarı durumu (n=380)*		
Bir veya daha fazla dersten başarısız	69	18.2
Başarılı	311	81.8
Hemşirelik sürecine ilişkin eğitim alma durumu (n=380)		
Alan	372	97.9
Almayan	8	2.1
Uygulama alanında hemşirelik sürecini kullanma durumu (n=380)		
Kullanan	364	96.3
Kullanmayan	16	3.7
Hemşirelik sürecinin uygulanmasında sorun yaşama durumu (n=380)		
Bir aşamada sorun yaşayan	196	51.6
Birden fazla aşamada sorun yaşayan	32	8.4
Yaşamayan	152	40.0
Sorun yaşanan hemşirelik süreci aşamaları (n=260)**		
Veri toplama	63	24.2
Tanımlama	64	24.6
Planlama	41	15.8
Uygulama	47	18.1
Değerlendirme	45	17.3
Hemşirelik sürecini mesleki gelişimi için yararlı bulma durumu (n=380)		
Bulan	336	88.4
Bulmayan	44	11.6
Hemşirelik sürecini kullanırken yararlanılan kaynaklar (n=1383)**		
Ders notları	349	25.5
Kitaplar	297	21.5
İnternet	233	16.8
Eğitmciler	227	16.4
Klinikte görevli hemşireler	172	12.4
Makaleler	105	7.6

* Klinik uygulaması olan tüm meslek derslerini kapsamaktadır.

** n katlanmıştır.

toplanmıştır. Araştırmacı tüm okullara giderek Hemşirelik Süreci Bilgi Düzeyi Belirleme Formu'nu kendisi uygulamıştır. Veri toplama formu araştırmacı tarafından öğrencilere dağıtılmış ve formlar öğrenciler tarafından doldurulmuştur. Veriler her okulda bir günde toplanmıştır.

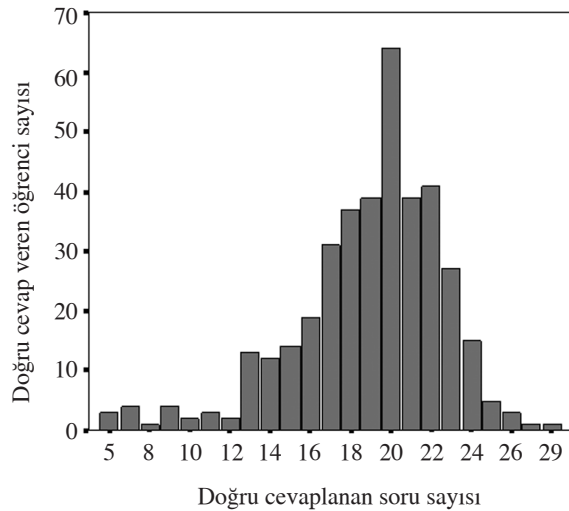
Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmadan elde edilen veriler bilgisayar ortamında değerlendirilmiştir. Verilerin kodlama ve değerlendirme işlemi araştırmacı tarafından bilgisayarda SPSS 11.5 programında yapılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde; sayı ve yüzdelik hesapları, normal dağılım testi, Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Hemşirelik Süreci Bilgi Düzeyi Değerlendirme Formu'nun ikinci bölümünde yer alan çoktan seçmeli otuz sorunun değerlendirilmesinde herhangi bir puanlama yöntemi kullanılmamıştır. Cevaplar “doğru, yanlış, boş” şeklinde değerlendirilerek doğru cevap sayısı esas alınmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın uygulaması için kurumlardan yazılı izin alınmıştır. Araştırmaya katılma gönüllülük esasına dayalı olup araştırmacı tarafından, gerekli

Grafik 1: Bilgi Düzeyi Belirleme Sorularına Verilen Doğru Cevapların Sayısı

Tablo 2: Hemşirelik Sürecine İlişkin Sorulara Verilen Cevaplar (n = 380)*

	Soru No	Doğru %	Yanlış %	Boş %
Genel bilgi	1	57.4	41.3	13
	2	91.3	7.9	0.8
Veri Toplama	3	72.9	26.8	0.3
	4	70.3	27.9	1.8
	5	34.5	64.7	0.8
Tanılama	6	44.7	52.4	2.9
	8	48.9	48.2	2.9
	9	90.3	9.2	0.5
	15	11.8	87.1	1.1
	23	70.5	29.2	0.3
	27	75.0	23.9	1.1
Planlama Uygulama	7	83.9	15.5	0.5
	11	17.1	82.6	0.3
	12	83.4	15.8	0.8
	13	66.1	33.7	0.3
	16	64.2	37.4	0.3
	17	27.1	72.4	0.5
	19	30.8	68.2	1.1
	20	62.6	36.1	1.3
	21	78.7	20.3	1.1
	24	76.6	22.4	1.1
	25	76.1	23.7	0.3
	28	58.7	40.8	0.5
Değerlendirme	29	40.8	59.2	-
	10	50.8	48.7	0.5
	14	90.8	8.7	0.5
	18	81.1	18.2	0.8
	22	79.5	20.0	0.5
	26	76.1	23.9	-
30	82.1	17.9	-	

* Satır yüzdesi alınmıştır.

açıklamalar yapıldıktan sonra katılmayı kabul eden öğrencilerin sözel izinleri alınmış ve kendilerine form verilmiştir. Araştırmanın tüm giderleri araştırmacı tarafından karşılanmıştır.

Tablo 3: Hemşirelik Süreci Aşamalarına İlişkin Sorulara Verilen Doğru Cevap Ortalamaları

Hemşirelik Süreci ve Aşamaları	Soru sayısı	\bar{X}	Min.	Max.	ss	V
Hemşirelik süreci (Genel)	2	1,49	0	2	0,58	0,39
Veri toplama	3	1,78	0	3	0,83	0,46
Tanılama	6	3,4	0	6	1,08	0,32
Planlama- uygulama	13	7,5	1	13	12,21	1,63
Değerlendirme $\bar{X}=18\pm 3.76$	6	4,6	0	6	1,28	0,28

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma kapsamına alınan bazı eğitim kurumlarının izin vermemeleri nedeni ile okullar arasında karşılaştırma yapılamamıştır. Ayrıca, veri toplama çalışması tek bir araştırmacı tarafından gerçekleştirildiği için araştırma, ülkedeki hemşirelikte lisans derecesi veren okulları kapsayıcı nitelikte olamamıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin; %44.5'i genel lise, %1.6'sı da sağlık meslek lisesi mezunudur. Öğrencilerin %66.3'ü hemşirelik yüksekokulunda eğitim almaktadır. Öğrencilerin %21,1'i hemşire olarak çalıştığını ve %81.8'i meslek derslerinden başarılı olduklarını ifade etmiştir. Öğrencilerin, %97.9'u hemşirelik sürecine ilişkin teorik eğitim aldığını, %96.3'ü klinik uygulamalarında hemşirelik sürecini kullandığını, %51.6'sı hemşirelik sürecinin bir aşamasında sorun yaşadığını belirtmiştir. Öğrencilerin %88.4'ü hemşirelik sürecini mesleki gelişimleri için yararlı bulmaktadır. Öğrencilerin hemşirelik sürecini kullanmaya ilişkin bilgi ve uygulamalarını geliştirmek amacıyla yararlandıkları kaynaklar arasında ilk üç sırada ders notları (%25.5), kitaplar (%21.5) ve internet kullanımı (%16.8) yer almaktadır (Tablo 1).

Öğrenciler en çok 18–22 soruya doğru cevap vermiştir. Tüm sorulara doğru cevap veren öğrenci yoktur.

Öğrencilerin en yüksek oranda doğru cevapladıkları ilk üç soru; hemşirelik süreci ile ilgili 2. (%91.3), değerlendirme ile ilgili 14. (%90.8) ve hemşirelik tanısını belirlemeye yönelik 9. (%90.3) sorulardır. Öğrencilerin en düşük oranda doğru cevapladıkları ilk üç soru ise; hemşirelik tanısı belirlemeye yönelik 15. (%11.8), planlama-uygulamayla ilgili 11. (%17.1) ve 17. (%27.1) sorulardır (Tablo 2).

Öğrenciler ortalama olarak; hemşirelik sürecine ilişkin 2 soruya 1.49, veri toplamaya ilişkin 3 soruya 1.78, hemşirelik tanısını belirlemeye ilişkin 6 soruya 3.4, planlama-uygulamaya ilişkin 13 soruya 7.5 ve değerlendirmeye ilişkin 6 soruya 4.6 doğru cevap vermişlerdir. Değişim katsayıları açısından incelendiğinde, öğrenciler hemşirelik süreci aşamalarında en yüksek oranda değerlendirme (V=0.28), en düşük ise planlama-uygulama aşamalarına (V=1.63) ilişkin sorulara doğru cevap verdiği görülmektedir (Tablo 3).

Öğrencilerin mezun olduğu lise türü (p=0.178), eğitim almakta olduğu okul türü (p=0.000), hemşire olarak çalışma durumu (p=0.7), mesleki derslerden başarılı olma durumu (p=0.415), klinik uygulamalarda hemşirelik sürecini kullanma durumu (p=0.21) ve hemşirelik sürecini kullanırken sorun yaşama durumu (p=0.235) ile doğru cevap ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Sağlık yüksekokulunda eğitim almakta olan öğrencilerin doğru cevap sayısı ortalamaları ($\bar{X}=18.01\pm 3.53$), hemşirelik yüksekokulunda eğitim almakta olan öğren-

Tablo 4: Öğrencilerin Tanıtıcı Bilgileri ile Hemşirelik Sürecine İlişkin Doğru Cevap Sayısı Ortalamaları Arasındaki İlişki

Tanıtıcı Bilgiler	İstatistiksel Analiz						
	N	%	X	ss	Mean rank	KWH*/z**	P
Mezun olunan lise türü							
Genel	170	44.7	18.74	3.67	184.28	4.920*	0.178
Anadolu	88	23.2	19.53	3.99	212.57		
Süper	116	30.5	18.69	3.71	182.14		
Sağlık Meslek	6	1.6	19.5	2.74	204.58		
Eğitim almakta olduğu okul türü							
HYO	252	66.3	19.38	3.78	207.93	4.364	0.000
SYO	128	33.7	18.01	3.53	156.18		
Hemşire olarak çalışma durumu							
Çalışan	80	21.1	19.09	3.44	194.58	0.38	0.7
Çalışmayan	300	78.9	18.88	3.84	190.76		
Mesleki derslerden başarılı olma durumu							
Başarılı	311	81.8	19.00	3.63	192.65	0.815	0.415
Başarısız	69	18.2	18.58	4.48	180.80		
Klinik uygulamalarda hemşirelik sürecini kullanma durumu							
Kullanan	366	96.3	18.88	3.78	189.13	1.25	0.21
Kullanmayan	14	3.7	18.92	2.86	226.29		
Hemşirelik sürecini uygularken sorun yaşama durumu							
Yaşayan	152	40.0	19.09	3.88	198.66	1.19	0.235
Yaşamayan	228	60.0	18.81	3.68	185.06		
Hemşirelik sürecini mesleki gelişimi için yararlı bulma durumu							
Bulan	366	88.4	19.07	3.53	192.86	1.163	0.245
Bulmayan	44	11.6	17.80	5.10	172.48		

*KWH= Kruskal Wallis Tek Yönlü Varyans Analizi

**z = Mann Whitney U testi

cilerin doğru cevap sayısı ortalamalarından ($\bar{X}=19.38\pm 3.78$) daha düşük olup gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$) (Tablo 4).

Tartışma

Hemşirelik lisans programında son sınıfa devam eden 380 öğrenci üzerinde yapılan bu çalışmada; öğrencilerin hemşirelik sürecinin basamaklarına ilişkin bilgi eksikleri olduğu ve öğrencilere ait bazı bağımsız değişkenlerin bilgi düzeylerini etkilediği belirlenmiştir.

Hemşirelik son sınıf öğrencilerinin tamamına yakınının hemşirelik sürecine ilişkin eğitim almaması (%97.9), hemşirelik sürecini klinik uygulamalarda kullanması (%96.3) ve hemşirelik sürecini mesleki gelişimleri için yararlı bulması (%88.4) bulguları oldukça önemlidir (Tablo 1). Bu bulgular, hemşirelik eğitimi veren okulların, hemşirelik sürecini programlarının bir parçası olarak ele aldıklarını, problem çözmeye dayalı bilimsel ve sistematik bir yaklaşımı öğrettiklerini göstermektedir. Ancak yaklaşık %2 oranında bir öğrenci grubu çeşitli nedenlerle hemşirelik süreci konusunun

işlendiği zamanlarda derslere devam etmediklerinden bu eğitim deneyiminden yoksun kalmışlardır. Benzer şekilde Şendir ve diğ. (2009)'nin çalışmasında da öğrencilerin hemşirelik sürecine ilişkin olumlu görüşlere sahip oldukları ve %63.3'ünün uygulamalı derslerin tümünde hemşirelik süreci konusuna aynı önemin verildiğini ifade ettikleri belirlenmiştir.

Öğrencilerin yarıdan çoğu uygulamada hemşirelik sürecini kullanırken sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Hemşirelik tanısını belirleme (%24.6) ve veri toplama (%24.2) aşaması başta olmak üzere öğrencilerin sürecin tüm aşamalarında sorun yaşadığı belirlenmiştir. Öğrencilerin en düşük oranda sorun yaşadıkları süreç basamağı değerlendirme aşamasıdır (17.3) (Tablo 1). Bulgularımız literatür sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Kyrkjebø ve Hage (2005)'nin öğrenciler üzerinde yaptıkları bir çalışmada, öğrenciler hemşirelik sürecini bildiklerini fakat uygulamada problem yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Güner ve Terakye (2000)'nin 196 hemşirelik son sınıf öğrencisi üzerinde yaptıkları bir çalışmada, etiyolojik faktörlerle birlikte tanıyı doğru belirleyebilen öğrenci oranının sadece %14.71 olduğu saptanmıştır. Aynı çalışmada, öğrencilerin semptom ve bulguları etiyolojik faktör olarak ifade etmesi (%40.6) ve problemi, verilen klinik duruma uygun ifade edememesi (%36.7) en yaygın hatalar olarak saptanmıştır. Şendir ve diğ. (2009)'nin çalışmasında, öğrencilerin en çok güçlük yaşadıkları süreç basamaklarının tanılama ve planlama aşamasındaki girişimlerin belirlenmesi bölümü olduğu, büyük bir kısmının değerlendirme aşamasını daha kolay buldukları belirlenmiştir. Çam ve arkadaşları (2004) ise öğrencilerin veri toplama aşamasında, psikiyatri hastaları ile kurdukları kişilerarası ilişkisinin hastaları daha iyi tanımalarına yetmediği için fiziksel örüntülere ilişkin hemşirelik tanısı koymaya eğilimli olduklarını belirlemişlerdir. Hemşirelik sürecini yeterli düzeyde öğrenmeden mezun olan öğrencilerin, hemşire olarak çalışmaya başladıklarında da hemşirelik sürecini

kullanmada sorun yaşayabilecekleri düşünülmektedir.

Öğrencilerin hemşirelik sürecine ilişkin sorulara verdikleri doğru cevap ortalaması 30 soru üzerinden $\bar{X}=18\pm3.76$ 'dir. Bu sonuç, öğrencilerin sürecin tüm aşamalarına ilişkin önemli bilgi eksiklikleri olduğunu göstermektedir (Tablo 3). Lea ve arkadaşlarının (2001) yaptığı bir çalışmada, öğrencilerin hemşirelik süreci hakkındaki bilgilerinin, okulun istediği düzeyde olmadığı saptanmıştır. Öğrenciler her ne kadar hemşirelik sürecini yararlı bulduklarını ve uyguladıklarını belirtse de bu sonuç, öğrencilerin sürecin kullanımına ilişkin eksiklikleri olduğunu ve bunların tamamlanması gerektiğini göstermektedir. Sağlık yüksekokulunda eğitim almakta olan öğrencilerin doğru cevap sayısı ortalamaları ($\bar{X}=18.01\pm3.53$), hemşirelik yüksekokulunda eğitim almakta olan öğrencilerin doğru cevap sayısı ortalamalarından ($\bar{X}=19.38\pm3.78$) daha düşük bulunmuştur ($p<0.05$) (Tablo 4). Hemşirelik okullarının eğitim kadrosunun niteliksel ve niceliksel özelliğinin, eğitimin yürütüldüğü dersane ve uygulama yapılan sağlık kurumlarının alt yapısal niteliğinin (laboratuvar, vaka sayısı vb.) bu sonucu etkilemiş olabileceği düşünülmektedir. Ülker ve diğ. (2001)'nin "Türkiye'de Hemşirelik" isimli raporunda, hemşirelik eğitimi veren birçok eğitim kurumunun uygulama alanlarının, eğitim araçlarının ve öğretim elemanlarının sayısının yetersiz, öğrenci sayısının öğretim elemanı sayısına göre çok olduğu gösterilmiştir. Aynı rapora göre birçok sağlık yüksekokulunda sadece lisans mezunu olan eğitimciler görev yapmaktadır. Bu durum, hemşirelik eğitiminin alanında uzmanlaşmış hemşire eğitimciler tarafından verilmesi gerektiğine ilişkin Avrupa Birliği Direktifleri ile çelişmektedir. Bu çalışmada, her bölgedeki en eski eğitim kurumunun yeterli alt yapı ve donanıma sahip olduğu varsayılarak örneklem seçimi yapılmışsa da, özellikle uygulama alanı ve eğitimci kadrosu açısından hemşirelik yüksekokulları sağlık yüksekokullarından iyi durumdadır. Ancak bazı sağlık yükse-

kokullarının izin vermemesi nedeni ile bu bilgiler tablolastırılmamıştır. Ayrıca her iki gruptaki öğrenci sayısının eşit olmaması da (n= HYO için 250, SYO için 128) (Tablo 4) bu sonucu etkilemiş olabilir. Hemşirelik süreci konusunda yeterli olabilmek için, uygulamanın ve tekrarın çok olması önemlidir (Lea ve diğ. 2001). Nitekim bu eksikliklerinin farkında olan öğrenciler, hemşirelik sürecine ilişkin bilgi ve becerilerinin artırılmasına yönelik olarak; “klinik uygulama saatlerinin artırılması ve hemşirelik sürecinin daha çok vaka üzerinde uygulanması”, “hemşirelik sürecinin anlatıldığı ders saatinin artırılması ve ders içeriğinin genişletilmesi”, “öğretim elemanlarının kliniklerde öğrenci ile birlikte vaka tartışmaları yapması” ve “klinikte bulunan öğretim eleman sayısının artırılması ya da öğrenci sayısının azaltılması” önerilerini ifade etmişlerdir.

Öğrencilerin hemşirelik süreci ile ilgili en yüksek oranda doğru cevapladıkları ilk üç soru; “hemşirelik süreci aşamalarının doğru sıralanışı”, “hipertermi tanısına yönelik değerlendirme ifadesi” ve “verilmiş olan tanımlar arasından hemşirelik tanısını seçme” dir. Öğrencilerin en düşük oranda doğru cevapladıkları ilk üç soru ise; “ilgili vaka-daki hasta bireyin hemşirelik tanısı belirleme”, “planlama-uygulama aşamalarına yönelik öncelik sırasını belirleme” ve “verilen tanıya uygun hemşirelik girişimini belirlemeye” yönelik olduğu bulunmuştur. Öğrenciler, çoktan seçmeli soruları daha fazla oranda doğru cevaplarken; vakalar üzerindeki soruları daha düşük oranda doğru cevaplamışlardır. Bu durum, öğrencilerin sürece ilişkin öğrenmelerinin daha çok bilgi aşamasında kaldığını, daha ileri öğrenme aşamaları olan analiz, sentez ve yeni durumlara uygulama aşamalarında sorun yaşadıklarını göstermektedir.

Bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme aşamaları eğitimcilerin öğrencilerinden beklediği öğrenme aşamalarıdır. Analiz, sentez ve değerlendirme üst düzey düşünme becerisi gerektiren aşamalardır. Üst düzey davranışlar veya üst düzey düşünme becerileri, bilgiyi analiz

etme, bilgiyi ve kuralları yeni bir duruma veya bir problemi çözmek amacıyla uygulama, karşılaştırma, farklı bilgileri tek ve organize bilgiye dönüştürme veya oluşturma etkinliklerini içerir (Köse 2008, Sönmez 2007). Benzer şekilde Kyrkjebø ve Hage (2005)’nin çalışmasında da; öğrenciler teorik bilgilerinin yeterli olduğunu ancak bu bilgilerini klinikte uygulamaya dönüştürme aşamasında sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin önerilerinde de ifade ettikleri gibi, daha fazla vaka üzerinde çalışmaları için fırsatlar oluşturulmalıdır. Öğrencilerin edindikleri bilgileri, klinik uygulama alanlarında davranışa dönüştürme sürecinde; uygulamaların öğrencinin bilgisiyle örtüşmesi, uygulamanın çeşitliliği ve uygulama yapma sıklığı çok önemlidir (Çalışkan ve diğ. 2006, Konak ve diğ. 2008). Güner ve Terakye (2000) öğrencilerin verileri analiz edebilme, sentez ve karar verme becerilerini gerektiren tanı koymayı başarabilmeleri için, bu becerilerin geliştirilmesine yönelik programların oluşturulmasını ve sürekli vaka analizi yapılmasını önermişlerdir.

Öğrencilerin hemşirelik sürecinde en yüksek oranda değerlendirme (V=0.28), en düşük oranda ise planlama-uygulama aşamalarındaki (V=1.63) soruları doğru cevapladıkları saptanmıştır (Tablo 3). Hemşirelik süreci bilgi düzeyi belirleme formunda bulunan değerlendirme aşamasına yönelik sorular, genellikle verilenler arasından en doğru ifadenin seçilip işaretlenmesi şeklindeki sorulardan oluşmuştur. Benzer şekilde, Lea ve diğ. (2001)’nin çalışmasında, öğrencilerin en fazla oranda değerlendirme aşaması ile ilgili sorulara doğru cevap verdikleri, Şendir ve diğ. (2009)’nin çalışmasında ise değerlendirme aşamasının daha kolay olduğunu ifade ettikleri belirlenmiştir. Bulgularımızın tersine Çam ve arkadaşlarının çalışmasında (2004), öğrencilerin psikiyatri hastalarına koydukları hareket etme tepkisel örüntüsü (%25,4) grubuna ait olan tanımlara ilişkin yeterli sayıda hemşirelik girişimini doğru olarak planladıkları ve planladıkları girişimlerin tamamına yakınına uygulayabildikleri belirlenmiştir.

Öğrencilerin mezun olduğu lise türü, hemşire olarak çalışma durumu, mesleki derslerden başarılı olma durumu, klinik uygulamalarda hemşirelik sürecini kullanma durumu ve hemşirelik sürecini kullanırken sorun yaşama durumu ile doğru cevap ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Tablo 4). Bulgularımız Güner ve Terakye (2000)'nin sonuçları ile uyumlu olmakla birlikte bu konudaki genel beklenti ile uyumlu değildir. Araştırmacı, daha çok vaka üzerinde uygulama yapabilmeye olanağı olması nedeni ile hemşire olarak çalışan öğrencilerin hemşirelik sürecine ilişkin doğru cevap ortalamalarının daha yüksek olabileceğini varsaymıştır. Ancak yapılan istatistiksel analizde hemşire olarak çalıştığını belirten öğrenciler ile çalışmayan öğrencilerin doğru cevap sayısı ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Hemşire olarak çalıştığını ifade eden öğrencilerin hemşire sayısının az olduğu sağlık kurumlarında iş merkezli çalışmalarının ve uygulamada hemşirelik sürecini kullanmamalarının bu sonucu etkilediği düşünülmektedir. Bu bulgu ayrıca, bazı tanıtıcı özelliklerinden bağımsız olarak, tüm öğrencilerin hemşirelik sürecinin uygulanmasına ilişkin sorun yaşadıklarını göstermektedir.

Sonuç

Son sınıf hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik süreci hakkındaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi amacıyla, 380 öğrenci üzerinde, tanımlayıcı olarak yapılan bu araştırmanın sonucunda; öğrencilerin hemşirelik sürecine ilişkin bilgi eksikleri olduğu, hemşirelik süreci aşamalarında en yüksek oranda değerlendirme, en düşük ise planlama-uygulama aşamalarına ilişkin sorulara doğru cevap verdikleri belirlenmiştir.

Araştırma bulguları doğrultusunda; hemşirelik müfredat programlarında, hemşirelik sürecine ayrılan sürenin artırılması, klinik uygulamalar sırasında öğrencilerin çok sayıda vaka üzerinde hemşirelik sürecini uygulamasının sağlanması, öğrencilere süreçle ilgili yararlanabilecekleri kaynakların sağlanması, mevcut hemşirelik kanunu doğ-

rultusunda kliniklerde hemşirelerin hemşirelik sürecini kullanarak çalışmaları ile öğrencilerin rol modeli görmesi önerilmektedir. Ayrıca, eğitimin süreklilik göstermesi ve dinamiklerinin zamanla değişmesi nedeni ile bu çalışmanın, öğrencilerin birinci sınıfından itibaren, başlangıç ve bitişi olan bir araştırma formatında yeniden yapılması önerilmektedir.

Yazarların Katkıları

Çalışma tasarımı: Ç K, A K

Veri toplama ve/ veya analiz: Ç K

Makalenin hazırlanması: A K, Ç K

Kaynaklar

Ashworth PM, Castedine G (1981) Nursing-using the nursing process. *Medical Teacher* 3(3), 87-91.

Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Hemşirelik ve Sağlık Hizmetleri Bölümü. Tanıtım ve tarihçe. Retrived October 1, 2009, from <http://sbf.bas-kent.edu.tr/hem.htm>

Biol L (2004) *Hemşirelik süreci- hemşirelik bakımında sistematik yaklaşım*. 6. Baskı, Etki Matbaası, İzmir.

Boroski B (2003) The medical surgical nurse. In Burke KM, LeMone P, Mohn-Brown EL (Eds), *Medical-surgical nursing care*. Pearson Education Inc.

Çalışkan T, Gökşen T, Dağ A (2006) Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin klinikteki yaşam bulguları ve parenteral girişimlerinin değerlendirilmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi* 1(1), 73-81.

Çam O, Özgür G, Gürkan A, Dülgerler Ş, Engin E (2004) Psikiyatri hemşireliği klinik uygulamalarında öğrenci hemşirelerin hemşirelik süreci raporlarının değerlendirilmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 20(1), 23-34.

Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu. Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu'nun misyonu-vizyonu. Retrived October 1, 2009, from <http://hemşirelik.ege.edu.tr/detay.php?SayfaID=80>

Fonteyn EM, Cooper LF (1994) The written nursing process: Is it still usefull to nursing education? *Journal of Advanced Nursing* 19, 315-319.

Gordon M (1994) *Nursing diagnoses: Process and application*. (3th ed.) Mosby Year Book.

Gök-Özer F, Kuzu N (2006) Öğrencilerin bakım planlarında hemşirelik süreci ve Nanda tanımlarını kullanma durumları. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 22(1), 69–80.

Güner P, Terakye G (2000) Hemşirelik yüksekokulları son sınıf öğrencilerinin hemşirelik tanımlarını belirleyebilme düzeyleri. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 4(1), 9-15.

Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü. Okulun amacı. Retrived October 1, 2009, from <http://www.hemsirelik.hacettepe.edu.tr/genel/amac.shtml>

Karadakovan A, Usta Yeşilbalkan Ö (2004) Öğrencilerin nörolojik hastalarda saptadıkları Nanda Hemşirelik tanımlarının incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 7(3), 1-7

Konak ŞD, Dericioğulları A, Kılınç G (2008) Burdur Devlet Hastanesi'nde çalışan hemşirelerin, öğrenci hemşirelerinin klinik uygulamalarına ve öğretim elemanlarıyla işbirliği yapmaya ilişkin görüşleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 15(1), 1-5.

Köse E (2008) Öğretimde ölçme ve değerlendirmenin planlanması. İçinde Karip E (Ed) *Ölçme ve değerlendirme*. (2. Baskı) Pegem Akademi.

Kyrkjebo MJ, Hage I (2005) What we know and what they do: Nursing students' eeriences of improvement knowledge in clinical practice. *Nurse Education Today* 25, 167-175.

Lea SF, Anema MG, Briscoe VJ, Allie H (2001) The nursing process: What do students know? *The Association of Black Nursing Faculty Journal* 12(1), 3-8.

Potter AP (1997) The nursing process and critical thinking In Potter AP, Perry AG (Eds) *Fundamentals of nursing concepts, process and practice*. St. Louis, 4th Ed., Mosby Company.

Resmi Gazete (2007) 5634 Sayılı hemşirelik kanununda değişiklik yapılmasına dair kanun. Yayımlandığı resmi gazete: Tarih: 2.5.2007 Sayı: 26510 Retrived August 11, 2009, from <http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2007/05/20070502-3.htm>

Roark M (2003) Introduction the nursing proses In Rosdahl B, Kowalski MT (Eds) *Textbook of Basic Nursing 8th Ed.*, Lippincott Williams & Wilkins

Sabuncu N (2008) Hemşirelik süreci. İçinde Sabuncu N (Ed). *Hemşirelik bakımında ilke ve uygulamalar*. Alter Yayıncılık Org. Tic. Ltd. Şti.

Sorrentino AS (2004) *Mosby's textbook for nursing assistants 6th Ed.*, Mosby Company.

Sönmez V (2007) *Program geliştirmede öğretmen el kitabı*. 13. Baskı., Anı Yayıncılık.

Stanton M, Paul C, Reeves JS (1990) An overview Of the nursing process In George JB (Ed) *Nursing theories: The base for professional nursing practice*. (3th. Ed.) Appleton& Lange.

Şendir M, Acaroğlu R, Aktaş A (2009) Hemşirelik yüksekokulu son sınıf öğrencilerinin hemşireliğe ilişkin görüşleri. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 17(3), 166-173.

Ülker S, Buldukoğlu K, Aksayan S, Kocaman G, Atalay M, Oktay S, Pektekin Ç (2001) Türkiye'de hemşirelik: Temel mesleki eğitim ile insangücü'ne ilişkin sorunlar ve çözüm önerileri. Retrived April 1, 2009, from <http://www.yok.gov.tr/egitim/raporlar/hemsirelik/hemsire.pdf>

World Health Organization (WHO) (1994) Lemon learning material on nursing. Chapter 4: Nursing process and documentation. 1. Ed. Retrieved Oct 1, 2009, from http://whqlibdoc.who.int/euro/1994-97/EUR_ICP_DLVR02_96_1-4.pdf